

Riitta Kärki

Informaatiota, teknologiaa ja liennytyistä

Kärki, Riitta, Informaatiota, teknologiaa ja liennytyistä [Information, technology and détente]. Kirjastotiede ja informatiikka 8 (1): 26–28, 1989.

European Cooperation in Social Science Information and Documentation (ECSSID) organized its fifth general conference in Berlin, DDR, in January 1989. The theme of the conference was »Role of Social Science Information in Knowledge Creation». Many of the presented papers considered information technology and use of social scientific information. In addition to these topics, cooperation between East and West is discussed in this review.

Address: University of Tampere, Department of Library and Information Science, P.O.Box 607, SF-33101 Tampere, Finland.

European Cooperation in Social Science Information and Documentation (ECSSID) järjesti tammikuun loppupuolella Itä-Berliinissä konferenssin, jonka otsikkona oli *Role of Social Science Information in Knowledge Creation: Integrative Aspects in Information, Communication and Knowledge*. Kokouksessa työskenneltiin pitämällä täysistuntoja, joissa kutsutut puhujat esitelmöivät, ja keskustelemalla työryhmissä, joissa kullakin osallistujalla oli lyhyt alustus. Täysistuntojen pääteemoja olivat informaatioon, viestintään ja tietoon liittyvät käsitteelliset kysymykset sekä informaation käyttö tiedon luomisessa eri aloilla ja eri käyttäjäryhmissä. Työryhmistä ensimmäinen pohti yhteiskuntatieteellisen tiedon luomista sen sosiaalisessa ja poliittisessä kontekstissa, toinen informaation saatavuutta ja käyttöä päätöksenteossa sekä yhteiskunnallisessa käytännössä.

Informaatioteknologia ja siihen liittyvät yhteiskunnalliset muutokset askarruttivat lukuisia puhujia. Tavalla tai toisella tähän aihepiiriin kajosi esimerkiksi neljä kuudesta kutsutusta esitelmästä. Vladimir Vinogradov tarkasteli yhteiskuntatieteellisen informaation uusia trendejä yhteiskunnallisen ja teknologisen kehityksen luomissa olosuhteissa. Käsitteellisiä kysymyksiä pohtineessa täysistunnossa Wilhelm Steinmüller hahmotteli järjestelmäteoreettisista

lähtökohdista yhteistä käsitteistöä informatiikalle ja tietojenkäsittelyopille sekä kritisoi informaatioyhteiskunnan käsitettä, György Rózsa puolestaan loi historiallisen katsauksen yhteiskunnallisen tuotannon ja informaatioteknologian kehityslinjoihin.

Kiintoisimmalla tavalla teknologiaa tarkasteli Jonh Mackenzie Owen, joka uskaltautui hieinan tavallista poleemisempaan käsittelytapaan ja onnistui yhdistämään teknologian näkökulman myös informaation käyttöön, joka oli toinen konferenssin yleisimmistä aiheista. Niinpä hänen esitelmänsä ansaitsee laajemman referoinnin. Muita (yhteiskuntatieteellisen) informaation käyttöön keskittyneitä puheenvuoroja olivat esimerkiksi Margaret Slaterin esitelmä brittiläisten yhteiskuntatieteilijöiden tiedontarpeista, josta myöhemmin ilmestyy muokattu versio tässä lehdessä, sekä Sune Sunessonin alustus tutkimustiedon hyödyntämisen konteksteista, johon palaan tässä katsauksessa.

Yhden paperiliuskan yhteiskunta

Alankomaalaisen John Mackenzie Owenin esitelmän aiheena oli *Technology, users and the information chain: changes in the communication*

of science. Hän tarkasteli aluksi sitä, korvaako uusi elektroninen informaation siirto perinteisen informaatioketjun, jossa painetut julkaisut välittävät informaatiota tuottajilta lukijoille. Mikäli näin olisi, informaatioteknologia merkitsisi todellista innovaatiota, joka ei pelkästään ole jotain uutta vaan myös aiheuttaa rakenteellisia muutoksia tavassa, jolla ihmiset toteuttavat toimintojaan. Todellisuudessa, totesi Mackenzie Owen, »...kirjoittajat edelleen kirjoittavat kirjoja ja artikkeleita, joita kustantajat julkaisivat painettuina dokumentteina ja joita lukijat lukevat paperilta sängyssä, kylvyssä tai tuolilla.» Teknologia on aiheuttanut muutoksia informaatioketjun eri instituutioiden sisällä, mutta ne liittyvät enimmäkseen hallintoon tai tuotantoprosessiin; sen sijaan eri osapuolten keskinäisissä suhteissa ei ole ilmennyt rakenteellisia muutoksia, ainakaan toistaiseksi.

Mackenzie Owenin mukaan teknologinen innovaatio voidaan saavuttaa vain houkuttelemalla ihmiset käyttämään teknologiaa, siis saamalla heidät sekä halukkaiksi että kykeneviksi käyttämään sitä. »Toisin sanoen, jos haluat edistää uuden median, informaatiopalvelun jne. käyttöä, sinun on valittava käyttäjä- tai markkinasuuntautunut lähestyminen. Näyttipä tämä miten loogiselta tahansa, asia ei ole tähän mennessä ollut näin. Teknologian sokaisemina on kehitetty hienoja elektronisia informaatiotuotteita ja -palveluita, jotka valitettavasti eivät ole onnistuneet vastaamaan minkäänlaisiin käyttäjien tarpeisiin.» Käyttäjäsuauntuneisuus merkitsisi, että informaatiota tarjotaan spesifeille käyttäjäryhmille ja palveluiden tekninen infrastruktuuri sovitetaan käyttäjien kykyihin.

Informaatiopalveluiden tuottajien keskuudessa on Mackenzie Owenin mukaan vallinnut kumma ajatusharha: kun käyttäjillä kerran on informaation tarve, informaatiosta täytyy olla puutetta. Todellisuudessa kyse on kuitenkin informaatiotulvasta ja se, toisin kuin teknologia sinänsä, voi kyllä muuttaa ihmisten toimintatapoja. Teknologia ei ole tätä ongelmaa kyennyt ratkaisemaan, sillä se on vain taannut suuremman informaatiomäärän saatavuuden eikä tarjontaa rajoittavia valikointimekanismeja.

Kun informaatio lisääntyy, yhä suuremmalla osalla siitä ei ole lainkaan merkitystä, koska kukaan ei tee niitä kysymyksiä, joihin informaatio tarjoaisi vastauksen. Ylitarjontaan vastataan muuttamalla käyttäytymistä: ihmiset yk-

sinkertaisesti lakkaavat lukemasta. Taloudelliset, organisatoriset, tekniset, älylliset ja psykologiset edellytykset perinteiselle informaatiokäyttäytymiselle katoavat: ei ole aikaa. Ne 'käyttäjät', joista informatiikassa puhutaan, toisin sanoen ne, jotka ovat valmiita lukemaan tuotetut, levitettyt, varastoidut ja dokumentoidut julkaisut, lakkaavat vähitellen olemasta käyttäjiä tässä mielessä. 'Lukeminen' merkitsee tätä nykyä pikemminkin datan kuluttamista, abstraktien vilkuilua, lyhyiden tilannekatsausten selailua. Mackenzie Owen katsookin, että elämme 'yhden paperiliuskan yhteiskunnassa', joka on tuota pikaa kehitymässä 'näytä minulle kuva -yhteiskunnaksi'.

Perinteiset dokumentit sisältävät tietoa ja niiden lukija etsii sitä muotoillakseen oman kuvansa todellisuudesta. 'Modernilla' tavalla lukeva ei etsi argumentointia, päättelyä eikä eri lähteiden välistä väittelyä, eikä hänellä ole aikaa eikä tarvetta oman mielipiteen muodostamiseen. Informaation tarjonta pitäisikin Mackenzie Owenin mielestä segmentoida erilaisten lukemistapojen mukaisesti: informaatiota pitäisi voida etsiä eri käyttötarkoituksiin. Tarvittaisiin siis eri osiin jaettu informaatiojärjestelmä. Siihen kuuluisi ensiksikin faktuaalista state of the art -tyyppistä tietoa sisältävä osajärjestelmä, toiseksi suunnilleen nykyistä informaatioketjua vastaava päättelyä, argumentointia ja kertovia tekstejä sisältävä järjestelmä, ja kolmanneksi vielä viestintäjärjestelmä keskustelua, uutisia, henkilökohtaisia kommentteja jne. varten.

Kaikella on tarkoituksensa

Informaation funktion merkitystä korosti myös ruotsalainen Sune Sunesson, joka piti alustuksen otsikolla *Some social explanations of research utilization: politics, organizations and utilization contexts*. Sunesson pyrki mm. osoittamaan virheelliseksi käsityksen, jonka mukaan tieteellisen informaation käyttöön vaikuttavat eniten tutkimuksen tekniset tai metodiset piirteet sekä välineen ominaisuudet kuten tutkimusraportin ulkoasu ja kielen vaikeusaste. Ruotsissa tehdyn empiirisen tutkimuksen mukaan tutkimustiedon käyttöön yhteiskunnallisissa käytännön tehtävissä toimivien keskuudessa eivät nimittäin vaikuta nuo mainitut sei-

kat, vaan ennen kaikkea tutkimuksen alkupe-
rä, käyttötarkoitus ja käytön konteksti.

Sunessonin tutkimuksen mukaan tieteellisen
informaation alkuperällä on yhteys käyttäjien
näkökulmiin informaation laadusta ja käyttö-
kelvopuudesta. Käyttäjät katsovat, että paikal-
listen organisaatioiden tuottamat tutkimukset
ja selvitykset eivät ole tieteellisesti huippuluok-
kaa, mutta ne liittyvät käytännön toimintaan
läheisemmin kuin yliopistotutkimus. Käyttä-
jien näkökulmasta sofistikoituneisuus on me-
riittä yliopistotutkimukselle, käytännönlähei-
syys paikalliselle tutkimukselle.

Se, mitä tutkimusta käytetään, vaihtelee sen
mukaan, ketkä käyttävät ja mihin tarkoituk-
seen. Sunessonin tutkimus osoitti, että yhteis-
kunnalliseen kontrolliin keskittyvä sektori py-
syttelee akateemisessa tutkimuksessa ja palve-
lusektori suosii muiden organisaatioiden tuot-
teita, mutta sosiaalipolitiikassa hyödynnetään
runsaasti kaikenlaista tutkimusta. Silloin, kun
tieteellistä informaatiota käytetään instrumen-
taalisesti, valitaan käytännönläheistä tutkimus-
ta, jonka ei tarvitse olla tieteellisesti kovin so-
fistikoitunutta. Sen sijaan korkeaa tasoa vaadi-
taan tutkimukselta silloin, kun sitä käytetään
sivistyksen hankkimiseen tai poliittisten konf-
liktien ratkomiseen.

Yhteenvetona tieteellisen informaation käy-
tön funktioista Sunesson totesi, että kotikau-
pungin tutkimusorganisaatioiden tuotteet an-
tavat käytännöllisiä ja omiin olosuhteisiin so-
vitettuja neuvoja, muualla tehdyt selvitykset
osoittavat mahdollisuuksia tehdä asioita toisin
ja yliopistotutkimusta voidaan käyttää konflik-
teissa sekä järjestelmien kontrolloinnissa ja le-
gitimoinnissa sen lisäksi, että sillä on tärkeä
tehtävä yleisen tietämyksen lisääjänä.

Yhteistyö olisi voimaa

Konferenssiin osallistui 53 yhteiskuntatietei-
lijää 17 länsi- ja itäeurooppalaisesta valtiosta.
Kokouksen henki oli, ainakin virallisesti, että
teemme työtä »meidän yhteisen eurooppalaisen
kotimme» hyväksi. Kun ECSSIDin tärkein ta-

voite on idän ja lännen välisen vaihdon edistä-
minen yhteiskuntatieteellisen informaation tut-
kimuksessa, välittämisessä ja dokumentoinnis-
sa, on luonnollista, että valtioiden ja yhteiskun-
tajärjestelmien rajat ylittävä yhteistyö muodosti
koko lailla keskeisen näkökulman konferens-
sissa käytyihin keskusteluihin.

INIONin (Neuvostoliiton tiedeakatemian yh-
teiskuntatieteiden tieteellisen informaation ins-
tituutin) johtaja Vladimir Vinogradov totesi, et-
tä kylmän sodan aikana informaatiota käyteti-
in epäluottamuksen lisäämisen välineenä ja
tämän myötä myös yhteiskuntatieteellinen tut-
kimus oli poliittisesti vinoutunutta, mutta mo-
dernissa pluralistisessa maailmassa informaatio
on yhä tärkeämpi maailmanlaajuisen turvali-
suuden vahvistaja. Aseistariisunta, ihmisoikeudet
ja muut humanitaariset kysymykset ovat esimerkkejä
asioista, joista on vaihdettava ja nykyään vaihdetaankin
objektiivista informaatiota eri yhteiskuntajärjestelmien välil-
lä. Vinogradov oli myös sitä mieltä, että yhden
tieteenalan puitteissa tehty nykyaikainen tut-
kimus ei pysty ratkaisemaan monimutkaisia
yhteiskunnallisia ongelmia, mutta tilannetta
helpottavat informaatiokeskukset, jotka pysty-
vät integroimaan eri tieteenalojen tietämystä.
Näiden keskustusten toiminnan kannalta Vinogradov
katsoi kansainvälisten tietokantojen ja
verkkojen merkityksen olevan suuri.

Kuten odottaa sopiikin, yleinen ajatus ECSSID-
väen keskuudessa oli, että ihmisten välisiä yhteyksiä
kehitetään ja valtioiden välisiä rajoja kaadetaan
luomalla hyviä tiedonvälitysverkostoja ja informaatiopalveluita.
Valitettavasti totuus näyttää ainakin toistaiseksi
olevan hieman toisenlainen. Konferenssiesitelmissä
raportoitiin esimerkiksi siitä, että yhteiskuntatieteilijät
eivät ole edes kiinnostuneita muusta kuin omalla
kielellään, useimmiten omassa kotimaassaan,
julkaistusta informaatiosta. Informaation käyttöä
ja saatavuutta pohtinut työryhmä tiivistä
keskustelunsa toteamukseen, että tarvittu
informaatio ei löydy, tarjolla olevalle informaatiolle
ei löydy käyttäjiä eikä todellista keskinäistä
ymmärtämystä ole olemassa.

Hyväksytty julkaistavaksi 6.3.1989.